

Oppon. 3.º Una operatio non est simul a duobus operantibus. Atqui si Deus operatur in creatura operante, una operatio erit a duobus operantibus. Ergo Deus non operatur quidquam in actionibus causarum secundarum.

Resp. Dist. mai. Una operatio non est simul a duobus agentibus unius eiusdemque ordinis, *Conc.* Non est simul a primo et secundo agente, *Neg. Contradist. min. et Neg. cons.*

Explico. Quando dicimus, unam eandemque operationem esse a Deo et a causa secunda, non est sensus, quod creatura operetur in operatione, qua Deus, ut primum movens immobile, movet creaturam ad agendum; sed sensus est, quod ipsa naturae operatio sit etiam operatio virtutis divinae; sicut operatio instrumenti est per virtutem agentis principalis; nam omnis causa secunda et particularis agit in virtute causae primae et universalis, sed utraque causa operatur ad eundem effectum, quaelibet in suo ordine. En quomodo difficultati occurrit S. Thomas: « In operatione qua Deus operatur movendo naturam, non operatur natura; sed ipsa naturae operatio est etiam operatio virtutis divinae; sicut operatio instrumenti est per virtutem agentis principalis. Nec impeditur, quin natura et Deus ad idem operentur, propter ordinem, qui est inter Deum et naturam » (1).

Oppon. 4.º De ratione virtutis naturalis est, ut sit principium agendi, quia virtus est ultimum potentiae, quae dicitur principium agendi in aliud in quantum est aliud. Atqui Deus indidit rebus virtutes naturales ad operationes perficiendas. Ergo non oportet, ut ipse ulterius operetur in rebus naturalibus.

Resp. Dist. mai. De ratione virtutis naturalis est, ut sit principium actionis in suo ordine, idest dependenter a causa prima, *Conc.* Ut sit principium actionis, independens a quolibet superiori agente, *Neg. Contradist. min. et Neg. cons.*

Explico. Sicut Deus, cum creaturas in esse produxit, non potuit eis tribuere ut existerent independenter ab ipso; sic, impertiendo creaturis potentias et virtutes operativas quantumvis perfectas, non potuit efficere, ut creaturae agerent independenter ab ipso, quia Deus non potest facere, ut ens participatum sit ens per essentiam. Quomodo, ut exemplo utamur a S. Thoma saepius repetito, artifex potuit tribuere acumen securi, sed non quod ex propria virtute moveatur ad opus artis, ad quod agit ut instrumentum causae principalis. Quare Deus ita creaturis communicavit virtutes operativas, ut essent principium operationis in suo ordine, nempe dependenter a causa prima, in cuius virtute agunt, ita ut causa inferior operationem habere nequeat, si excludatur virtus causae primae (2).

(1) QQ. DD. De pot. q. 3, a. 7 ad 3.

(2) Cf. S. THOM. QQ. DD. De pot. loc. cit. ad 5.

Oppon. 5.º Deus operando in operibus naturae tribuit aliquid per quod virtus naturalis sit sufficiens principium operationis. Atqui si aliquid tribuit virtuti naturali, potuit illud idem conferri simul cum virtute. Ergo non est necesse, ut Deus ulterius operetur in actionibus agentium naturalium.

Resp. Dist. mai. Deus, operando in actionibus creaturarum, tribuit aliquid virtuti naturali, quod habet in ipsa esse transiens et incompletum, *Conc.* Quod habet in ipsa esse perfectum et permanens, *Neg. Contradist. min. et Neg. cons.*

Explico. Ad intelligendam vim solutionis, nihil a nobis dici potest accuratius ac clarius, quam id quod a S. Thoma prolatum est ut hanc doctrinam declararet, quae est maximi momenti eo quod longius serpit in philosophia et in theologia, et viam parat explicandi, cur Deus non possit efficere naturam aliquam aptam ad operandum in ordine supernaturali, licet possit ad tales operationes efficiendas naturam illam elevare. En pulcherrima verba S. Thomae, quibus propositam superius difficultatem dissolvit: « Virtus naturalis, quae est rebus naturalibus collata, inest eis ut quaedam forma habens esse ratum et firmum in natura. Sed id quod a Deo fit in re naturali, quo actualiter agat est *ut intentio sola*, habens esse quoddam incompletum per modum, quo colores sunt in aëre, et virtus artis in instrumento artificis. Sicut ergo securi per artem dari potuit acumen, ut esset forma in ea permanens, non autem dari ei potuit quod vis artis esset in ea quasi quaedam forma permanens, nisi haberet intellectum; ita rei naturali potuit conferri virtus propria, ut forma in ipsa permanens, non autem vis qua agit ad esse, ut instrumentum primae causae; nisi daretur ei, quod esset universale essendi principium: nec iterum virtuti naturali conferri potuit, ut moveret seipsam, nec ut conservaret se in esse. Unde sicut patet, quod instrumento artificis conferri non oportuit, quod operaretur absque motu artis; ita rei naturali conferri non potuit, quod operaretur absque operatione divina » (1).

Hic autem ne aequivocatio obrepat cum dicimus, creaturam agere ut instrumentum causae primae, non erit abs re monere cum eodem Doctore Angelico, instrumentum sumi dupliciter, nimirum proprie, et communiter. Dicitur instrumentum proprie, quando aliquid ita agit in virtute superioris agentis, ut ei non conferatur a movente aliquod principium intrinsecum sui motus, sicut serra movetur a carpentario. Contra dicitur instrumentum magis communiter illud quod ita agit in virtute causae superioris, ut praescindatur ab hoc quod ipsi conferatur vel non conferatur principium intrinsecum sui motus. Iam vero omnes creaturae, quae a Deo naturam acceperunt, sunt instru-

(1) QQ. DD. De pot. loc. cit. ad 7.

menta Dei habentia in se principium sui motus; immo quaedam ita moventur a Deo, ut habeant dominium suorum actuum, et libere agant, determinando seipsas ad eligendum unum prae alio (1).

Oppon. 6.º Quae sunt omnino disparata, possunt separari ab invicem. Atqui actio Dei et actio naturae sunt inter se omnino disparatae, quia Deus agit per voluntatem, natura vero per necessitatem. Ergo actio Dei potest separari ab operatione naturae, ideoque Deus non necessario agit in natura.

Resp. Dist. mai. Quae sunt disparata secundum esse et nullum ordinem habent in agendo, possunt separari ab invicem, *Conc.* Quae sunt disparata secundum esse, et sunt inter se ordinata in agendo, possunt separari ab invicem, *Neg. Contradist. min. et Neg. cons.*

Explico. Licet natura et voluntas sint disparatae secundum esse, quia natura per suum esse est determinata ad unum, voluntas vero se habet ad opposita; tamen inter naturam et voluntatem potest dari ordo causalitatis, ita ut actio voluntatis praesupponat operationem naturae, sicut actio artificis creati, quae est per voluntatem, subaudit opus naturae; vel vicissim actio voluntatis praesupponatur ab operatione naturae, sicut actio Artificis increati, qui per suam potentissimam voluntatem omnia producit et sustentat in esse, et in omni operante operatur. Audi S. Thomam, qui sic nodum dissolvit: « Licet natura et voluntas sint secundum esse disparata, tamen in agendo habent aliquem ordinem. Nam, sicut actio naturae praecedit actionem voluntatis nostrae, ratione cuius in operibus artis, quae a voluntate sunt, naturae operatione indiget; ita voluntas Dei, quae est origo omnis naturalis motus, praecedit operationem naturae; unde et eius operatio in omni operatione naturae requiritur » (2).

Oppon. 7.º Creatura est Dei similis et particeps divinae bonitatis, in quantum actu est, et actu agit. Atqui hoc non esset, si eius virtus non sufficeret ad agendum. Ergo non requiritur actio Dei.

Resp. Dist. mai. Creatura in quantum est et agit, habet divinam similitudinem, imperfecte et deficienter, *Conc.* Habet divinam similitudinem perfecte et ad aequalitatem, *Neg. Contradist. min. et Neg. cons.* Solutio est per se satis aperta, nam creaturae sunt similitudines Dei deficientes et dissimilares, ita ut nulla perfectio sit in Deo, et in ipsis secundum eandem omnino rationem, sed solum secundum rationem proportionaliter eandem. Unde esse et agere de Deo et de creatura praedicantur dumtaxat analogice; et consequenter, sicut Deus est ipsum esse subsistens et omnino independens in essendo a qualibet extranea causa, et creatura habet esse receptum in essentia

(1) Cf. S. THOM. QQ. DD. De ver. q. 24, a. 1 ad 5; cf. etiam quae disseruimus de causa instrumentali, vol. I, pag. 638.

(2) QQ. DD. De pot. loc. cit. ad 9.

et dependens a primo rerum principio; sic Deus est sua ipsa actio, et consequenter in agendo independens a quolibet alio, et creatura habet actionem a sua essentia distinctam et dependentem a primo agente; quia imperfectum indiget perfecto, ad quod reduci debet.

Oppon. 8.º Deus relinquit hominem in manu consilii sui. Atqui non reliquisset hominem in manu consilii sui, si Deus operaretur in omni actu humanae voluntatis. Ergo Deus non operatur in omnibus operationibus creaturarum.

Resp. Dist. mai. Deus relinquit hominem in manu consilii sui, quia non determinavit voluntatem hominis ad unum, *Conc.* Quia non operatur in eius voluntate, *Neg. Contradist. min. et Neg. cons.*

Explico. Quando Deus dicitur dereliquisse hominem in manu consilii sui, evidenter non est sensus, quod Deus nullo modo operetur in voluntate hominis operante; cum nulla causa creata sive necessaria sive libera possit quidquam agere, quin in eius actionem immediate influat causa prima, quae est principium totius entis participati. Sensus ergo est, quod Deus non ita agat in libera voluntate hominis, ut eam determinet ad unum, auferendo ab ea dominium sui actus; quia in hoc casu non communicaret creaturae actualitatem agendi secundum naturam illius causae secundae, quae debet agere per voluntatem, et esse dominam sui actus. Unde divina actio operans in omnibus creaturis communicat agentibus necessariis, ut agant ex necessitate naturae, et agentibus liberis, ut agant ex proposito et arbitrio voluntatis, id est eligendo unum prae alio. Quare si quis diceret, Deum operari in omni operante iuxta naturam cuiuslibet, ita ut agens liberum ita determinetur ad unum ut libere agat; duo secum pugnantia simul iungeret, nam esse determinatum ad unum ab extrinseca causa, et agere libere ex opposito dicuntur. Hinc recte dicendum est, Deum agere in quolibet operante, iuxta naturam cuiuslibet agentis, et ideo ita movere agentia libera, ut ea non determinet ad unum, quia hoc esset contra naturam huiusmodi agentium. Doctrinae a nobis expositae concinit S. Thomas, qui sic occurrit propositae difficultati: « Deus non dicitur hominem dereliquisse in manu consilii sui, quin in voluntate operetur; sed quia voluntati hominis dedit dominium sui actus, ut non esset obligata ad alteram partem contradictionis; quod quidem dominium naturae non dedit, cum per suam formam sit determinata ad unum » (1).

Oppon. 9.º Si voluntas non posset agere, nisi Deo in ipsa operante, tunc non esset domina sui actus, quia non est domina divinae operationis. Atqui voluntas est domina sui actus. Ergo potest agere sine Dei actione.

(1) QQ. DD. De pot. loc. cit. ad 12.

Resp. Dist. mai. Voluntas non esset domina sui actus, si operatio causae primae eam ad unum determinaret, *Conc.* Non est domina sui actus, si operatio Dei relinquit determinationem actus in potestate voluntatis, *Neg. Conc. min.* et *Neg. cons.* Explicatio sic exhibetur a S. Thoma: « Voluntas dicitur habere dominium sui actus non per exclusionem causae primae, sed quia causa prima non ita agit in voluntate, ut eam de necessitate ad unum determinet, sicut determinat naturam; et ideo determinatio actus relinquitur in potestate rationis et voluntatis » (1).

Oppon. 10.º Quod non potest agere, quin alia causa in ipso agat, non est liberum, quia liberum dicitur, iuxta Philosophum (*Metaph.* lib. I, cap. II), quod est causa sui. Atqui voluntas hominis est libera in agendo. Ergo potest agere sine influxu divinae actionis.

Resp. Dist. mai. Quod non potest agere, quin alia causa in ipso agat, et relinquat determinationem actus in potestate ipsius, non est liberum, *Neg.* Quod non potest agere sine alia causa, quae determinat actum eius ad unum, non est liberum, *Conc. Conc. min.* et *Neg. cons.* Siquidem aliud est quod causa prima operetur in omni actione creaturarum, et aliud est quod operetur eodem modo. Primum est necessario verum: secundum est falsum. In natura enim ita operatur Deus, ut motus eius determinetur ad unum, ideoque causis naturalibus non est integrum eligere unum prae alio. Contra in voluntate, si agitur de appetitione eorum quae sunt ad finem, ita agit Deus, ut voluntas habeat dominium sui actus, quia determinatio eiusdem relinquitur a Deo operante in potestate rationis et voluntatis, uti docet S. Thomas, cuius verba proxime recitavimus.

Oppon. 11.º Causa prima si agit in operatione creaturarum, magis influit in causatum, quam causa secunda. Atqui in hac hypothesis, defectus qui sunt in operatione voluntatis et naturae magis attribuerentur Deo, quam creaturis, quod est absurdum. Ergo Deus non operatur in operationibus creaturarum.

Resp. Dist. mai. Causa prima magis influit in causatum, quam causa secunda, secundum quod in causato consideratur perfectio, *Conc.* Magis influit in causatum, secundum quod in causato consideratur imperfectio et defectus, *Neg. Contradist. min.* et *Neg. cons.*

Explico. In quolibet effectu causae particularis et finitae potest considerari perfectio causati, quae habet rationem boni, et imperfectio seu defectus, quae habet rationem mali. Porro licet causa prima magis influat in causatum, quam causa secunda, ad causam primam non potest reduci nisi bonum, quod est in effectu, et non malum, quia malum non procedit a causa efficiente, quatenus est efficiens, sed quatenus est deficiens. Deficere autem in operando non potest attribui

(1) QQ. DD. De pot. loc. cit. ad 13.

causae primae, quae est infinitae perfectionis et virtutis. Scite ergo Doctor Angelicus difficultati occurrit, inquit: « Quia causa prima magis influit in effectum quam secunda, ideo quidquid perfectionis est in effectu, *principaliter* reducitur ad primam causam; quod autem est de defectu, reducendum est ad causam secundam, quae non ita efficaciter operatur, sicut causa prima » (1).

SCHOLION. Quomodo Deus operatur in actionibus creaturarum. Demonstratum a nobis est in superiori articulo, Deum agere immediate in omnibus operibus creaturarum, non solum earum, quae operantur ex necessitate naturae, sed etiam earum, quae agunt ex arbitrio voluntatis; cum nulla possit dari entitas participata, quae sit independens ab actione et efficientia entis per essentiam, quod est causa universalis et primum principium totius entis participati. Doctrina haec sic proposita et circumscripta, non potest congruenter negari, nisi ab eo, qui inficiatur, vel pervertit genuinum conceptum creationis, et divinae gubernationis seu providentiae. Verum haec doctrina sic definita et, prout in se consideratur, evidenter probata, pluribus difficultatibus iisque gravissimis obnoxia est, quae ex eo ortum ducunt, quod divina actio seu motio, ut eam saepe nominat S. Thomas, componenda sit, non solum cum vera et communi activitate causarum secundarum, sed etiam vel maxime cum illa activitate, quae salvat in creaturis dominium suorum actuum, idest cum activitate causarum libere agentium.

Quare doctrina, quae tradit, Deum agere in omnibus operationibus creaturarum, quaeque decernit, omnes creaturas revera agere, et insuper creaturas rationales esse dominas suorum actuum, seu polere libero arbitrio, non est confundenda cum quaestione, quae investigat, quomodo actio causae primae componatur cum vera activitate creaturarum. Siquidem id quod asseritur de necessitate divinae actionis et de vera activitate creaturarum, est scitu probatuque facillimum; contra quaestio, quae binas illas veritates componere nititur, difficiles admodum habet explicatus; quia actio Dei a nobis non intelligitur per proprium conceptum, nempe secundum quod est in Deo, sed per conceptum habitum a creaturis, et ad modum actionis creatae, ideoque, potius removendo et negando, quam affirmando, pervenire possumus ad aliqualem imperfectissimam cognitionem operationis divinae. Exinde est, quod nos saepe de operationibus divinis diiudicamus ad modum operationum nostrarum, et sic impossibile prorsus evadit, veram quamdam invenire viam, quae conciliet actionem Dei cum actione creaturarum. Hoc iampridem notatum fuerat a S. Thoma, qui, postquam in medium protulerit quasdam difficultates, quae contra

(1) QQ. DD. De pot. loc. cit. ad 15.

humanam libertatem fieri solebant, respondet, inquires: « Procedunt hae obiectiones ex eo quod cognitio divini intellectus, et operatio divinae voluntatis pensantur ad modum eorum, quae in nobis sunt, cum tamen multo dissimiliter se habeant » (1).

In inquirenda ergo ratione, secundum quam Deus agit in operationibus creaturarum, caute omnino et modeste nobis procedendum est, ne ultra quam tutum est, humana progrediatur infirmitas, uti loquitur S. Augustinus. Nimirum per remotiones et negationes, excludendo falsos modos, qui vel divinae operationis infinitam perfectionem et independentiam laedunt, vel propriam et veram activitatem creaturarum subvertunt, aliquid assequemur, quod propositum problema pro viribus nostris quadantenus solvat, et sic per nostram inquisitionem pervenimus ad illam beatam ignorantiam, quae, iuxta S. Dionysium, coniungit hominem cum Deo. Quare inutiles contentiones et altercationes vitare conabimur, et ductu auspicioque Angelici Praeceptoris rem aggrediemur, explicando varios modos secundum quos Deus dicitur operari in actionibus creaturarum.

Principio quidem in enodandis difficultatibus contra influxum Dei in actiones particularium agentium, quaedam a nobis prolata sunt, et ipsis verbis S. Thomae confirmata, quae in tuto ponebant, divinam operationem neque excludere veram causalitatem creaturarum, neque destruere rationem actus liberi in agentibus rationalibus. Quod a nobis praestari non potuit, quin aliquatenus explicarem et praecuparem quaestionem, quae versatur circa modum, quo Deus operatur in operationibus creaturarum. Unde iis, quae dicta sunt in solutione difficultatum, hic aliqua directe et magis explicate adiungemus, ut res per se difficilis et abscondita, quantum fieri poterit, manifestetur, et aequivocationes, quae aliae super alias in praesenti materia cumulatae sunt, facilius vitentur, praesertim a iuvenibus, qui animo vacuo ad has quaestiones scrutandas primum accedunt.

Doctrina S. Thomae. Iuxta S. Thomam Deus influit in actiones particularium agentium 1) secundum quod est cuiuslibet operationis causa ut finis, quia omnis operatio est propter aliquod bonum, et nihil est bonum, nisi in quantum participat aliquam similitudinem summi boni, quod est Deus. 2) Influit secundum quod est cuiuslibet operationis causa efficiens seu movens, quia Deus est causa omnium actionum, nam a Deo dependet non solum quod omnia agentia particularia possint agere, sed etiam ut agant actu, cum reperiatur perfectior nobiliorque imitatio divinae bonitatis in eo quod creatura actu agat, quam in eo quod possit agere. Unde creaturae omnes dicuntur agere in virtute primi agentis, nimirum quatenus a primo agente accipiunt actualem causalitatem, quae necessaria est ad hoc

(1) *Periherm.* lib. I, lect. 14.

ut agant in ordine secundorum agentium. 3) Deus influit in actiones creaturarum, quatenus dat creaturis agentibus formas easque conservat in esse; nimirum quia largitur creaturis et conservat in esse naturam, quae est principium remotum operationis, et virtutes operativas, quae sunt principia proxima. Unde Deus operatur in operibus creaturarum, tum ex parte causae finalis, quia omne bonum in tantum movet ad agendum, in quantum est participatio boni essentialis; tum ex parte causae agentis, quia efficit in creaturis ut actu agant, ideoque creaturae operantur in virtute Dei; tum denique ex parte causae formalis, quatenus causat et conservat in esse naturam causae secundae et eius virtutes operativas.

Verba S. Thomae. Placet huc transferre verba S. Thomae, quibus rem enodatus proponit, ut eius mens et doctrina ex ipso eius fonte hauriatur; ait enim: « Considerandum est, quod cum sint causarum quatuor genera, *materia* non est principium actionis, ... *finis* vero, et *agens*, et *forma* se habent ut actionis principium, sed ordine quodam. Nam primum principium actionis est finis, qui movet agentem; secundo vero agens; tertio autem forma eius, quod ab agente applicatur ad agendum... Sic igitur, secundum haec tria, Deus in quolibet operante operatur. Primo quidem secundum rationem finis; cum autem omnis operatio sit propter aliquod bonum verum vel apparens; nihil autem est vel apparet bonum, nisi secundum quod participat aliquam similitudinem summi boni, quod est Deus; sequitur, quod ipse Deus sit cuiuslibet operationis causa ut finis. Secundo considerandum est, quod si sint multa agentia ordinata, semper secundum agens agit in virtute primi agentis. Nam primum agens movet secundum ad agendum; et secundum hoc omnia agunt in virtute ipsius Dei; et ita ipse est causa omnium actionum agentium. Tertio considerandum est, quod Deus movet non solum res ad operandum, quasi applicando formas et virtutes rerum ad operationem, sicut etiam artifex applicat securim ad scindendum, qui tamen interdum formam securi non tribuit; sed etiam dat formas creaturis agentibus, et eas tenet in esse. Unde non solum est causa actionum, in quantum dat formam, quae est principium actionis... sed etiam sicut conservans formas et virtutes rerum... Et quia forma rei est intra rem, et tanto magis, quanto consideratur ut prior et universalior; et ipse Deus est proprie causa ipsius esse universalis in rebus omnibus, quod inter omnia est magis intimum rebus; sequitur quod Deus in omnibus intime operetur » (1).

Testimonium declaratur. Ex verbis S. Thomae proxime recitatis eruitur, Deum influere in operationes creaturarum ex parte causae finalis, quia omne bonum, quod est finis operationis, est quaedam

(1) I p. q. 105, a. 5. Eandem rem versat paulo secus, *QQ. DD. De pot.* q. 3, a. 7.